

Sudár Balázs

A váradai török tartomány első évei (1660–1665)

A magyarországi török hódoltság alapvetően nyugat és észak felé nézett, keletre nem volt miért hódítani: ott Szapolyai János királysága, majd az ebből kinövő erdélyi fejedelemség terült el: a törököknek alávett, vazallus ország, ahonnan aligha lehetett támadásra számítani. Ráadásul Erdély és a két román vajdaság – a háttérben a Krími Kánsággal – kölcsönösen sakkban tartotta egymást, így a kockázat még csekélyebbnek volt tekinthető. Ezért azután a török kormányzat nem épített ki komolyabb erőrendszert az Alföldön: 1566-ban Hatvan és Jenő között mindössze Szolnok, Szentmiklós és Gyula őrizte e hosszú határszakaszt, amelyhez a következő években még néhány törökök emelte palánk járult: Dzsánfedá (Jászberény, 1568), Erdőhegy (1571), Békés (1576 előtt) és Szarvas (1584).¹

A helyzet 1594-ben változott meg döntő mértékben, amikor mind Erdély, mind pedig a vajdaságok egyszerre szakadtak ki az Oszmán Birodalom rendszeréből: a magyarországi hódoltság váratlanul védtelenné vált keletről. Az oszmán pozíciókat tovább rontotta, hogy 1595-ben Miksa főherceg megtámadta Szolnokot, amelyet ugyan nem tudott bevenni, de a környező kisebb erősségeket – Szentmiklóst, Szarvast, Békést – a keresztények elpusztították. Ezzel párhuzamosan Borbély György lugosi főkapitány bevette Facsádot, Solymost, Lippát, Csanádot, Aradot, Pankotát, Világost, Jenőt, Erdőhegyet. A keresztény erők tehát sikeresen göngyöltették fel a hódoltság keleti védelmi rendszerét, amelynek már csak a fő várai álltak. Ezek ellen 1596-ban indult támadás: Hatvant sikerült bevenni – igaz, megtartani csak alig egy hétig volt mód –, Temesvár ostroma azonban nem járt eredménnyel.²

A török hadvezetésnek ezzel a helyzettel kellett megbirkóznia. Első lépésben visszavették Hatvant és elfoglalták Egert (1596), amelynek segítségével Buda északnyugati előterét lehetett ellenőrizni, és egyúttal alaposan meg lehetett nehezíteni a Királyság központja és Erdély között a kapcsolattartást. A második lépés lett volna Várad elfoglalása, mellyel a keleten Temesvárra támaszkodó frontvonal északabbra léphetett volna előre. A Szaturdzsi Mehmed vezette ostrom azonban 1598-ban a védők kemény kitartása miatt kudarcba fulladt, és a törökök még jó 60 év múlva is baljós előjelnek tekintették a sikertelen várívást.³ Az oszmán vezetés többször próbálkozott Erdély visszaszerzésével is: 1602-ben Jemiszi Haszan pasa nagyvezír indult Erdély felé, de Buda ostromának hírére

---

¹ Az oszmán erősségekre: *Hegyi Klára*: A török hódoltság várai és várkatonasága. Budapest, 2007. 657, 1476–1483.

² A hadmozdulatokra összefoglalóan: *Tóth Sándor László*: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged, 2000. 177, 179, 193.

³ *Tóth S. L.*: i. m., 295–297.

visszafordult. 1603-ban ugyan Székely Mózes Bektas temesvári pasa segítségével szerezte vissza fejedelemségét, de sikere rövid életűnek bizonyult.⁴

A törökök szempontjából Erdély helyzete 1605-ben oldódott meg, amikor Bocskai István került a fejedelmi trónra, s az ország ismét az oszmánok vazallusa lett.⁵ Ezzel Várad elfoglalása hosszú időre lekerült a napirendről. Bethlen Gábor, majd Rákóczi György fejedelemsége kellőképpen stabilnak és lojálisnak mutatkozott, az oszmán vezetés nem tartott a korábbiak megisméltődésétől.

II. Rákóczi György lengyelországi hadjárata a szerencsétlen események torlódásának is tekinthető. Senki nem gondolhatta az előző időszak tanulságai alapján, hogy éppen ekkor kerül egy valóban erőskezű nagyvezér a birodalom kormányruájához, azt pedig végleg nem hitte senki, hogy hatalma néhány hónapnál tovább tarthat. Rákóczi joggal számított arra, hogy lengyel akcióját utólagosan el tudja ismertetni a Portán, s arra is, hogy rövidesen a vele ellenséges csoport helyett régi ismerősök és barátok veszik át a hatalmat. Nem így történt: Köprülü Mehmed nagyon komoly tisztogatásokkal, az ellenpárttal való véres leszámolással kezdte kormányzását. Az engedetlen erdélyi fejedelmet sem hagyhatta büntetlenül, hiszen az mások szemében precedenst teremthetett volna. Talán ezért is erőltette az 1658. évi jení hadjáratot, amely egyébként kis híján az állásába és az életébe került: az anatóliai felkelők már Üszküdarban, a Boszporusz ázsiai partján álltak, és a nagyvezír halálát követelték. Mehmed szerencséjére a szultán és még néhány pasa kiállt mellette, s tartották a frontot addig, amíg ő visszatért északról. (Ez a maroknyi politikai vezető képezte azután a Köprülü-tábor magját a későbbiekben.) Mellesleg ez a kényes politikai helyzet magyarázta Jenő bevételeinek felnagyítását, amely fontos propagandaszerepet kapott: a nagyvezír a vazallus fejedelmeket is letöri, ha kell.⁶

Maga Rákóczi azonban elmenekült, és folyamatosan a visszatérésen munkálkodott. Ezért indult meg 1659 őszén, majd 1660 tavaszán Szejdí Ahmed budai pasa Erdély ellen; a végeredmény közismert, a fenesi csatában maga II. Rákóczi György is megsebesült, s rövidesen elhunyt. Az események ezen fordulatára azonban senki nem számított igazán: miközben Szejdí akciója zajlott, már úton volt a nagyvezíri sereg, hogy a fejedelmet kiiktassa. Köprülü Mehmed ugyan nem volt jelen – a koros nagyvezír nem mert kimozdulni Isztambulból –, de jobb kezét, egyik legmegbízhatóbb emberét, Kösze Ali pasát állította a csapatok élére. Szejdí Ahmed azonban azzal, hogy legyőzte Rákóczit,

---

⁴ Székely Mózes török kapcsolatrendszerére: *Papp Sándor*: Székely Mózes erdélyi fejedelem hatalomra kerülésének diplomáciai tanulságai és egy nagyvezíri előterjesztés (telhis) keletkezése. *Aetas* 1999/4, 71–88.

⁵ *Pálffy Géza*: Győztes szabadságharc vagy egy sokféle sikert hozó felkelés? A magyar királysági rendek és Bocskai István mozgalma (1604–1608). Budapest, 2009. 20–26. (Századok Füzetek 3.)

⁶ II. Rákóczi György török politikájára és Köprülü Mehmed helyzetére: *B. Szabó János–Sudár Balázs*: "Independens fejedelem az Portán kívül": II. Rákóczi György oszmán kapcsolatai. Esettanulmány az Erdélyi Fejedelemség és az Oszmán Birodalom viszonyának történetéhez. 1. rész. *Századok* 146(2012):5, 1015–1048. 2. rész. *Századok* 147(2013):4, 931–999.

keresztülhúzta a nagyvezír számításait: egyfelől ő aratta le a dicsőséget, másrészt a felvonuló sereg feleslegessé vált.⁷ Új célt kellett találni, s ez Várad lett.

Komoly birodalmi sereg vonult fel, a jól kiépített erődítmény azonban sokáig ellenállt, s végül megadás árán került török kézre. Természetesen egy efféle fővár eleste az egész környéket magával rántotta: sorban estek el a környező kisebb várak: Szentjobb, Belényes, Papmező. Az erősségek elvesztése pedig óriási területek hódoltatását vonta maga után.

Várad első beglerbégje vezír Szinán pasa lett, aki sokáig *bosztandzsibasiként* – lényegében a szultáni szeráj őrségének vezetőjeként – szolgált, s a Köprülü-párt fontos emberének számított: a nagyvezír 1658-ban, a jenői hadjárat idején őt nevezte ki helyettesének.⁸ 1659-ben azután adanai pasa lett, e minőségében vett részt a váradi hadjáratban, a vár elfoglalása után pedig az új tartomány élére éppen őt nevezték ki.⁹ Ennek kiépítése két vár bevételeivel kezdődött: Papmező középkori erőssége még 1660 végén került a törökök kezére, s másfél száz fős őrséget kapott.¹⁰ A szintén elfoglalt Súlyomkőbe alig több, mint fél száz katona került. Várad védelmére új erődítményt is emeltek szintén még 1660 végén, Belényes palánkját, amelybe 100 főt meghaladó őrség került. Az építkezés komolyságát mutatja, hogy még egy dzsámit is kialakítottak a katonák számára, ami korántsem egyértelmű ilyen esetekben.¹¹ A palánk elkészítése minden bizonnyal Szinán nevéhez fűződött, mint ahogy Szentjobb bevétele is (1661. február 21.), amely a térség legészakibb törökök által uralt vára lett. A jelek szerint az oszmán főember magánemberként is itt próbálta megvetni a lábát: boltokat épített, amelyek valószínűleg vallási alapítványát – dzsámiját és mecsetjét – szolgálták.¹² Várad védelmét, dél felé vezető összeköttetésének biztosítását szolgálta a feketebátori palánk megépítése, amely a Fekete-Körös átkelőjét őrizte, s amelyet a

---

⁷ Szempontunkból most nem lényeges, hogy Köprülü Mehmed nagyvezír személyes ellenséget és a nagyvezíri posztra pályázó riválist látott a kegyetlen ámde tehetséges Szejdí Ahmedben. Csak az alkalomra várt, hogy végezhesen vele, 1661 nyarán pedig kivégeztette. Kösze Ali pasa és Szejdí Ahmed életrajzát lásd: *Sudár Balázs: A hódoltságú pasák az oszmán belpolitika forgatagában (1657–1665). Hadtörténelmi közlemények 124(2011):3, 888–910.*

⁸ Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi. *Osmanlı Tarihi (1648–1682)*. Haz. Fahri Ç. Derin. İstanbul, 2008. 118, 124. Szinán Köprülüpartiságáról: *Behcetî Seyyid İbrahim Efendi: Târîh-i sülâle-i Köprülü*. Transkripsiyon ve tahlil. Haz. Mehmet Fatih Gökçek. İstanbul, 2006. 76. (Kiadatlan doktori disszertáció) Innen ismerjük melléknevét is: *Kirkajak ('Negyven láb')*

⁹ *Szilahdár Findikli Mehmed Aga: Szilahdár tárihi*. İstanbul, 1928. I, 207.

¹⁰ *Hegyi K.*: i. m. 1614–1615.

¹¹ *Hegyi K.*: i. m. 1616–1617.

¹² A török főemberek berendezkedési stratégiájára, s ebben az alapítványok szerepére: *Sudár, 2014, 44–52, 84–90. Szinán szentjobbi imahelyeire: Sudár Balázs: Dzsámik és mecsetek a hódolt Magyarországon*. Budapest, 2014. 487–488.

temesvári pasa, Szári Hüszejn emelt.¹³ Így tehát a váradi fővár körül kisebb erődítménykoszorú őrizte az új tartományt.¹⁴ Mindemellett rá hárult az alaposan megrongálódott erődítmény újjáépítése is, amely nem kevés energiát vehetett igénybe.¹⁵ Szinán időszaka a tartomány szervezésétől eltekintve sem volt nyugodtnak nevezhető. Az erdélyi kérdés nem oldódott meg, Kemény János ismét az oszmánoktól független fejedelemséget hozott létre. A Temesváron telelő, s az erdélyi eseményeket éberrel figyelő Kösze Ali pasa szerdár döntő csapásra szánta el magát, ennek eredménye lett az 1661. évi, a Tündérgert pusztulását okozó hadjárat. Szinán váradi pasa azonban nem vett részt a megmozdulásban (talán életkora és egészségi állapota miatt sem), hanem a hátszínre bízta magát.¹⁶ Szeptember 1-jén még kivégeztette a debreceni főbírókat, egy héttel később azonban maga is elhunyt.¹⁷

Szinán helyére a kaukáziai abazák közül való Szári Hüszejn került, aki igen előkelő család sarja volt: testvére, Szijávus kétszer is betöltötte a nagyvezíri posztot (1651, 1656). Ő is Köprülü emberei közé tartozhatott, 1658-ban részt vett a jenői hadjáratban, s frissen kinevezett egri pasaként ott volt Deszni bevételénél is. A következő évben Szejdí Ahmed pasa mellett vonult Rákóczi György ellen, a zajkányi csatában kitüntette magát. Minden bizonnyal tevékenysége elismeréseképpen 1659 novemberének végén temesvári pasává nevezték ki. Szejdí Ahmed budai pasa serege is itt telelt, együtt szervezték a következő, tavaszi támadást. Ebben azután kevésbé volt szerencsés: a fenesi csatában az általa vezetett szárnyat megverték az erdélyiek, alig menekült meg. Karrierjét azonban nem törte meg a balszerencse: dacára annak, hogy Szejdí Ahmed budai pasa és a birodalmi sereget vezető Kösze Ali pasa szerdár csúnyán összekülönböztek, Szári Hüszejn újabb feladatokat kapott, ő

---

¹³ *Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî: Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 307 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini. 5. Kitap. Haz. Yüce Dağlı – Seyit Ali Kahraman – İbrahim Sezgin. İstanbul, 2001. 213.*

¹⁴ A törökök persze számos más erősséget is bevettek, amelyeket azonban „csupán” kiiktattak a magyar védelmi rendszerből, de nem ültettek beléjük őrséget. Ezek felsorolása: Szalárdy János siralmas magyar krónikája. S. a. r. Szakály Ferenc. Budapest, 1980. 622; *Kraus, Georg: Erdélyi krónika 1608–1665. S. a. r. Vogel Sándor. Budapest, 1994. 443.*

¹⁵ Barta Boldizsár szerint a debreceniek már 1660 őszén nekifogtak az építkezésnek. *Barta Boldizsár: Rövid Chronica. S. a. r. Ozsváthné Krankovics Ilona. Debrecen, 1985. 40.*

¹⁶ Evlia cselebi nem említi a hadjárat résztvevői között, néhány esetben azonban egyértelműen a pasától érkező hírvivőkről beszél. *Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî: Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini. 6. Kitap. Haz. Seyyid Ali Kahraman – Yücel Dağlı. İstanbul, 2002. 19, 42. Már 1658-ban is öreg (kodzsa) Szinánként emlegették. *Behcetî: i. m. 79.**

¹⁷ *Fekete Lajos: A hódoltság török levéltári forrásai nyomában. Szerk. Dávid Géza. Budapest, 1993. 224.; Barta B.: i. m. 41.*

építette pl. a Várad ellen vonuló sereg számára a hidakat, majd a győzelem után ő emelte a váradi út biztosítására a feketebátori palánkot. A birodalmi sereg azonban nem vonult haza, ismét csak Temesvár környékén teleltek, ami nem kis feladatot róhatott Hüszejnre. Az 1661. évi hadjáratban a helyi erőkkel – pl. Iszmáil budai pasa csapataival – az elővédet alkotta, s amikor Kemény János Felső-Magyarországra menekült, ismét csak Hüszejnt küldték az üldözésére, aki itt kamatoztathatta egri tapasztalatait is. Ő vezette a kassai küldöttséget is, amely Haller Gábor fejedelemmé tételéről tárgyalt. Visszafelé azonban csak Marosvásárhelyig ment a sereggel: az elhunyt Szinán váradi pasa helyére őt nevezték ki a bihari tartomány élére, s innen vonult vissza székhelyére a kincstárral egyetemben.¹⁸ Itt azután Píri pasával együtt legfontosabb feladata az új tartomány felmérése, valamint a vár megerősítése lett.¹⁹ 1663 májusában a fővárosba rendelt Bosnyák Iszmáil helyett ő lett a budai pasa, ezzel elérte hódoltsági karrierje csúcsát.²⁰

Az 1662-es év számos feladattal járt Hüszejn számára. Egyfelől fel kellett mérni az új tartományt. Ennek első lépése a hódoltatott településeket rögzítő defter elkészítése volt, melyet fizikailag egy másik, helyi származású Köprülü párti főember, Píri, másképpen Pír Mehmed pasa készített el.²¹ (Őt a magyarok egyenesen Hüszejn pasa emberének gondolták.) Ez a defter lesz majd a hivatkozási alap a török igényekre, s a hódoltsági időszakban ennek jogossága körül fog folyni a vita magyarok és törökök között. Píri pasa ugyanis a Váradhoz tartozónak tekintett Bihar megyén kívül teljes Kraszna és Közép-Szolnok megyét, Kolozsnak, Dobokának és Belső-Szolnoknak pedig a nagyobb részét összeírta.²² Működéséről négy szultáni rendelet is tanúskodik: az egyik szerint 1661-ben a volt kanizsai pasát, Pír Mehmedet a váradi tartomány összeírására rendelték, a másodikban – 1662 februárjának végén – a váradi pasával (Szári Hüszejnnel) együtt megintik őt mint a vilájet összeíróját (*muharrir*), hogy a Kösze Ali által adott szerződéslevél szerint járjanak el, közel egy évvel később pedig a „Várad összeírásával megbízott Pír Mehmed pasát” figyelmeztették, hogy megfelelően készítse el a Köprülü-alapítvány felmérését. A

---

¹⁸ 1661. szeptember 29.: „elmúlt vasárnap Gyalunál néhány ezer ment el Várad felé”. Székely oklevéltár. VI. Kötet. 1603–1698. S. a. r. Szádeczky-Kardoss Lajos. Kolozsvár, 1897. 239.

¹⁹ 1661. december 2. (Török magyarkori államokmánytár. S. a. r. Szilády Áron–Szilágyi Sándor. Pest, 1868. IV. 12–13.) [a továbbiakban: TMÁO IV.]; 1662. március 2. (TMÁO VII. 412.); 1663. március 11–20. (Fekete L.: i. m. 231.)

²⁰ Életrajza: *Gévy Antal*: A budai pasák. Bécs, 1841. 41–42. *Sudár B.*: A hódoltsági pasák i. m. ???

²¹ Életrajzának vázlatja: *Sudár B.*: A hódoltsági pasák i. m. ???

²² *Bethlen János*: Erdély története. 1629–1673. Budapest, 1993. 139.

negyedik parancsban pedig Pír Mehmed kanizsai pasának Pécset utalják ki arpalikképpen (1663. február).²³

Az 1662-es év nagy kérdése volt, hogy Apafi Mihály fejedelem megmarad-e trónján, hiszen Kemény János továbbra sem mondott le igényéről, a törökök által felemelt Apafit pedig cseppet sem támogatták az erdélyiek. Hogy ebben az időszakban egyáltalán a politikai élet porondján maradhatott, az a mellé rendelt török és havasalföldi csapatoknak volt köszönhető. A kb. 2000 fős hadat Kücsük Mehmed temesvári beglerbég és Tirjákí Ibrahim pasa vezette.²⁴ A feladat tehát elsődlegesen nem Hüszejn váradi pasa vállát nyomta, a szálat a háttérből a Temesváron tartózkodó szerdár, Kösze Ali pasa mozgatta. (Kücsük Mehmed 1661 végétől 1663 nyaráig folyamatosan Erdélyben tartózkodott csapataival.) Több nehézséget okozott a váradi pasának az a tény, hogy számos erősségben – például Szatmárban és Szentjobbon – Habsburg csapatok állomásoztak, akiket még Kemény János hívott be. Jelenlétük állandó feszültségforrássá változott, melynek következtében nem tudtak konszolidálódni a viszonyok.

Harmadrészt Hüszejn idejében nagy erővel folytatódott Várad építése is: 1662-ben Olaszi külváros palánkolásával foglalkozott, a munkálatok az év telétől késő őszig tartottak.²⁵

1663-ban az új nagyvezír, Fázil Ahmed úgy határozott, hogy dűlőre viszi a hódoltsági ügyeket: hatalmas birodalmi hadjáratot indított Magyarország ellen. Erőfeszítései eredményre vezettek, szeptemberben bevette Érsekújvár várát, s ezzel egy újabb hódoltsági tartományt alakíthatott ki, ráadásul szinte kettévágta a Magyar Királyság területét. A hadműveletekből természetesen a helyi erők is kivették a részüket, vezetőjük a Váradról Budára helyezett Szári Hüszejn volt. Váradot pedig a korábbi budai vezír, Gürdzsí Kenán kapta meg. (DÁTUM)²⁶ Szerepléséről nem sokat tudunk, néhány hónap múlva le is váltották: a hosszú erdélyi szolgálatból visszarendelt Kücsük Mehmed innen biztosította a térséget az újvári hadjárat idején.²⁷

---

²³ *Dávid Géza*: Török közigazgatás Magyarországon. Budapest, 1995. (Doktori disszertáció). 331.; *Fekete L.*: i. m. 228, 230.

²⁴ Teleki Mihály levelezése. II (1661–1663). Szerk. *Gergely Sámuel*. Budapest, 1906. 230, 259, 344. Tirjákí Ibrahim volt az, aki 1661-ben elvitte Kösze Ali pasa szerdár ajándékait Apafi Mihálynak. (*Evlüyâ*, i. m. 6. kitap. 51.) A későbbiekben a fejedelem mellett maradt: *Bethlen J.*: i. m. 107. *Fekete L.*: i. m. 229. Teleki Mihály i. m. II, 419.

²⁵ *Barta B.*: i. m. 43, 45.

²⁶ *Gévy A.*: i. m. 42.

²⁷ *Bethlen J.*: i. m. 165. 1663. augusztus 5–14. között még jenői rangban. *Fekete L.*: i. m. 244. Kücsük Mehmed életrajzára: *Tóth Sándor László*: Kücsük Mehmed magyarországi tevékenységéhez. *Aetas* 1999:4. 89–99. *Sudár B.*: A hódoltsági pasák i. m. ???

Kücsük Mehmed nagyon komoly helyismerettel rendelkezett: 1659 novemberében már Szejdí Ahmed seregében harcol Erdélyben, s ő lesz az, akit Barcsay Ákos támogatására Szebenben hagynak. Az ostrom során számos sikeres kitörést hajtott végre,²⁸ s oroszlánrésze volt Apafi trónjának megtartásában is, ahogy feljebb láttuk. 1663 vége viszonylag nyugodtan telt, annál mozgalmasabb lett 1664. Februárban a váradi és az egri törökök közös akciót indítottak a Magyar Királyság ellen, azonban a rossz időjárás miatt néhány nap múlva visszafordultak.²⁹

Az év tavaszán Fázil Ahmed pasa nagyvezír előző évi sikereinek elmélyítését tervezte, Zrínyi Miklós déli és de Souches északi támadása azonban alaposan megzavarta a terveit, ezért kénytelen volt átszabni stratégiáját: maga a főerővel Kanizsa felé fordult, az északi terület védelmét pedig a helyi erőkre bízta. Ennek jegyében rendelte ki a váradiakat is április végén, május 5-én pedig már Debrecen felé vonultak.³⁰ Ők vívták meg a zsarnócai csatát május 16-án a Garam mellett, ahol azonban a magyar híresztelés ellenére a váradi pasa nem hunyt el, sőt a hadműveletet sikeresnek érezte.³¹ Teljes joggal: az ostromlott Lévát felmentették, a támadó sereget pedig messzire űzték. Mehmed azonban egy pillanatnyi nyugalmat sem kapott: rohamtempóban vágatott vissza központjába, mivel távollétét kihasználva Barkóczy László és Rákóczi László elkeseredett akciót indított a váradi vár elfoglalására (május 27.). A vásár fedezete alatt belopódzó magyar katonák a város java részét kézre kerítették, de a várral nem bírtak. Hatalmas zsákmánnyal vonultak haza, és természetesen a várost is felgyújtották.³² Az alaposan feldühödött Mehmed azonnal betiltatta a vásározást.³³ Nem sokáig foglalkozhatott azonban tartománya ügyeivel: június közepén újra Alsó-Magyarországra rendelték,³⁴ tartománya felügyélését pedig Hiszim Mehmed pasára bízták. Alig egy hónap múlva, július 19-én ott volt a vesztes garamszentbenedeki csatában, majd hazatért, de hamarosan rá bízták az újvári tartományt.³⁵

---

²⁸ *Szilahdár* i. m. 197–198.

²⁹ *Barta B.*: i. m. 49. A váradiak február 4-én indultak, és 8-án már vissza is tértek.

³⁰ A parancs április 17–26 között kelt. *Fekete L.*: i. m. 276. A felvonulásra: TMÁO IV 111, 124. *Barta B.*: i. m. 50.

³¹ Az eseményekről ő maga írt Apafi fejedelemnek: TMÁO IV, 124

³² *Barta B.*: i. m. 50

³³ *Fekete L.*: i. m. 284.

³⁴ *Fekete L.*: i. m. 284–285.

³⁵ *Tóth S. L.*: Kücsük Mehmed i. m. 96. Kücsük Mehmed szeptember 18-án vonult el állomáshelyéről. *Barta B.*: i. m. 51. Baló László szeptember 23-án írt levelében említi Kücsük Mehmed elvezénylését és Hiszim Mehmed kinevezését Váradra. TMÁO IV, 153.

Váradot pedig Hiszim Mehmed kapta, aki 1660 óta harcolt a hódoltságban, de hivatalt eddig nem viselt itt, első posztja éppen Várad lett, ahol egy évet töltött. Ez az év azonban kellően mozgalmasra sikeredett. A vasvári béke értelmében rendezni kellett a partiumi határok helyzetét is, és le kellett rombolni Székelyhíd várát. Az év vége és a következő év eleje ennek jegyében telt el (A vár bontása: 1665. január 9.–február 5.).³⁶

Az erdélyiek azonban, hogy Székelyhíd lerombolása után is tartani tudják a pozícióikat, a békepontok ellenére, titokban igyekeztek megerősíteni néhány régebbi, már nem használt várat, Szilágysomlyót, Silágycsehit és Valkót. Ezt természetesen a váradi törökök nem nézték jó szemmel, s az "illegális" várakat egy "illegális" hadjáratral próbálták kiiktatni. Seregük július 30-án a Körös valamely gázlójánál pihent Várad közelében, majd északra indult.³⁷ Hódoltatták Acsova falut, amely akkortájt többször is gazdát cserélt.³⁸ Augusztus 11. és 14. között bevették Valkót,³⁹ s fenyegették Somlyót is, de azt végül nem támadták meg, minden bizonnyal portai engedély hiányában, csupán a csehi lovakat hajtották el.⁴⁰ Augusztus végén pedig Kalotaszeget rabolták végig.⁴¹ Nem maradtak el az ellenlépések sem, Erdély portai követe – Paskó Kristóf – panaszt tett a váradi pasa ellen, akire a vezír igen megharagudott, Paskó jelentése szerint már augusztus végén.⁴² Nem elképzelhetetlen, hogy a pasa augusztus végi letétele éppen ezen akcióknak köszönhető. (Érdekes, hogy Evlia viszont éppen portai parancs – *hatt-i serif* – érkezését említi.)⁴³

A váradi török vilájet életének első öt éve tehát rendkívül mozgalmas volt. Kezdetben a vilájet katonai kiépítése, majd az adózás kikényszerítése volt a feladat. Mindeközben Erdély helyzete is nagyon nehezen rendeződött, a Habsburg helyőrségek – például a közeli Székelyhídon – állandó feszültségeket okoztak. 1663–64-ben a birodalmi hadjáratok okoztak

³⁶ A rombolásra. *Bethlen J.*: i. m. 248. *Koncz József*: Székelyhíd lerombolása 1665-ben. *Hadtörténelmi Közlemények* 3(1890) 564–566.

³⁷ Teleki Mihály levelezése. S. a. r. Gergely Sámuel. III. Budapest, 1907. 488.

³⁸ Teleki Mihály i. m. III. 492.

³⁹ A vár augusztus 11-én még magyar kézen volt (Teleki Mihály i. m. III. 496.), 14 -én viszont a kapitulált őrség már Kolozsváron tanyázott. Teleki Mihály i. m. III. 447.

⁴⁰ Somlyó kérdése egész augusztusban lázban tartotta az erdélyi főurakat. Teleki Mihály i. m. III. 499–505. A törökök valóban elhajtották a csehi lovakat, a szultáni udvarban tett panaszról Paskó Kristóf november 17-én tett jelentést urának (TMÁO IV. 286.). Augusztus 29-én Kalotaszegen portyáztak. Teleki Mihály i. m. III. 509. Az új pasa, Hüszejin 1665. október 30-a előtti vasárnapon vonult be székhelyére hatalmas pompával. Teleki Mihály i. m. III. 517.

⁴¹ Augusztus 29-én. Teleki Mihály i. m. III. 509.

⁴² Paskó Kristóf portai követ már augusztus 29-én jelenti, hogy a vezír megharagudott. Teleki Mihály i. m. III. 507.

⁴³ *Evlîyâ Çelebi b. Dervîş Mehmed Zillî*: *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini. 7. Kitap. Haz. Yüce Dağlı–Seyit Ali Kahraman–Robert Dankoff. İstanbul, 2003. 160–161.

jókora felfordulást, s ezek révén kerülhetett sor Várad megtámadására és a város felgyújtására is. 1665-ben pedig a vasvári béke e területre vonatkozó pontjai okoztak fejtörést, a folyamatot csak egy kisebb hadjárat tudta lezárni. Ezzel azonban többé-kevésbé megszilárdultak a váradi tartomány földrajzi keretei, és valamivel békésebb idők köszöntöttek a sokat szenvedett környékre.

Követjárások

1665 elején török követség érkezik Váradról, de a helyiek szerint túl alacsony rangúak. Apafi meg sem várja Kolozsváron, majd Ebesfalván tárgyalnak. EOE XIV 78-9. TML III, 382.

EOE XIV, 90.

X. 14. kajmakám embere, nem akar semmit. 267.

1664. X. 19. török követ volt Déván, ment tovább Szászváros felé. TML III, 264. Ez X. 24 ott van Apafinál Ebesfalván. Portáról jött két levéllel. TML III, 267.

XI. 24. várják Haszan pasa kommisszáriust határvizsgálatra. TML 281-2.

XII. 30. 19-én lettek elküldve a határjárók, velük van Píri, mennek Váradra. HK 1954, ¾, 92-115.

1665. I. 3. a határjáró török Váradra érkezik. TML III, 353.

I. 6. Bánffy zsigmond mulatsága a határjáró törökkel. TML III, 362-4.

I. 9. Hunyadra érkezik 180 lóval. TML III, 372

I. 14. haszan Hunyadon. TML III, 389.

I. 17. Továbbment Gyaluról. TML III, 391.

1665. I. 21. Török követ 9 fővel Ebesfalván. Mehmet pasa (píri). + 3 zászlóalj váradi török. császári és nagyvezíri levelek. TML III, 402-4.

I. 23. Haszan boszniai pasa 200-ad magával Gyulafehérvárra ér. Kraus, 606. Hat hétig ülnek ott.

Székelyhídra érkezik Píri pasa. Kraus, 606.

II. tárgyalások a németek kivonulásáról Kraus, 606.

II. 2. A rendek levele szerint Várad bevétele óta elesett: papmező Telegd, Belényes, Súlyom, Kőkereki, Keresztszeg, Szalonta, Sarkad, Adorján, Bajom, zsáka, Szentjobb, Petrelyén, Palota. Bethlen, 255.

II. 13. Csaszj jön a fővezér kethüdája, Szatmárra megy, küldjék az erdélyiek is a követeiket! Kraus, 607.

II. 13. Rottal? nála van a török követ. TML III, 413.

III. 3. az erdélyben lévő követ nyúzza Apafit, Brassóban haragszik, el akar menni. TML III, 437.

- III. 16. Haszant, Mikest és sok mást odaküldenek – zilahi találkozó. Kraus, 607.
- III. 18. Haszan elindul Dés felé. ??? 215.
- III. 20. Paskó levele: csehit ne erősítsék!!! Haszannak van felhatalmazása. a commissariusokkal Szilágy felé is megy. TML III, 221.
- III. 25. A váradiak el akarják rontani Csehit. TML III, 440.
- IV. 2. Azu határt járó török csak re infecta elszánt, nem is oculálta jól meg a határokat. Az adót szorongatják, Bánfi Dénes egyik faluját kirabolták. TML III, 432.
- IV. 5. Az tökéletlen pasa valóban megjárata a pr.. áprilist, nem lévén semmi autoritása a határvizsgálatra. Zilahig elkísérteté magát, s onnét bemene Váradra. tml III, 449.
- v. 8. A Bánffihunyadi vásárt 7 zászlóalja török megüti. A kalotaszegiek a törökök keze alá mennek, a német pusztítás miatt. TML III, 228.
- V. 28. Haszannak mekkora a jogkötre? TML III, 280-81.
jenői pasa hódoltató levele
- VII. 22. Sebesváriak elhajtják a belényesiek marháit. TML III, 487.
jenői pasa követe TML III, 487
- VIII. 13. Szokollu Haszan pasa Bánffihunyadról: nem akar Ebesfalvára menni. TML III, 219.
- VIII. Somlyót fenyegeti a váradi pasa, hogy ágyúval megy alá. TML III, 499.
- XI. 16. csehiék lovait elhajtják TMO V. 286.
a váradi pasa, ki alatt csehit megrabolták, megváltozott. TMO V. 288
-
1662. I. 11. Török válasz apafinak: tavaszig nem kap segítséget, viseljen magára gondot. A szászok nem engedik be. 1000 török és 900 kurtány van mellette. Havasalföldre készül. TML II, 230.
-
- I. 15. Apafit beszorították Medgyesbe, körül van véve. TML II, 236
- I. 16. Apafi Segesvárra szökött. A kurtányai meglógtak. TML II, 237.
- I. 19. Segesvárba szorították a törökkel, de a várba nem engedik. TML II, 238.
- II. 16. Apafi és a pasa követeket küld (Mikó, Petri) TML II, 245.
- II. 26. Fogarast pár török ijesztgetésére feladták. Lápos, Kővár vidékén az oláhok láznak TML II, 253, 254.
- III. 1. a török Szamosújvár felé jön. Apafi mellett török és 1000 havasalföldi kurtány. TML II, 259.
- III. 5. A kurtányok berekesztették őket Szamosújvárban. Sebesvárt gyakran infestálja az török, Bánffy majorjait elégette. TML II, 264, 5.
- III. 13. Törökök a görgényi gyűlésen. a románok elállják az utakat. TML II, 268.
- III. 18. Szamosújvár, Bethlen alatt az ellenség. TML II, 270.

- III. 23. Apafi megindult vagy Kolozsvár, vagy Bethlen felé. TML II, 270,
- III. 25. Apafiék Gyálu és Kolozsvár közé táboroznak. TML II, 271.
- III. 30. Barcsay M. és Zörtei 700 lóval Bethlennél. TML II, 273.
- III. 31. Szamosújvár is blokád alatt, Barcsayék. TML II, 278.
- IV. 13. Szamosújvár szoros obsidióban három hete. Max 5-6000 ember apafival. TML II, 281.
- IV. 25. Kemény simon német magyar haddal Szatmárnál. Jönnek be. TML II, **282**.
- IV. 28. Tegnap a pogányok Kolozsvár alá mentek. apafi hadában max 2000 török, és haza is menetek belőlük. kurtány + magyar max 2000. TML II, 285.
- IV. 29. Bánffynak elege van a hadakozásból, be akar hódolni. TML II, 286.
- V. 8. Kolozsvárt éjjel nappal lövik. Váradról 300 török lovas segítség. TML II, 288.
- V. 16. két hete lövik Kolozsvárt. TML II, 291.
- Ha mind így vitézkedtek, nem fogjátok kiijeszteni Erdélyből az törököt. Teleki anyja Mihálynak. TML II, 292.
- VI. 25. Hír: Kücsük Hallert és a püspököt alihoz küldte. Kolozsvárt lövik. TML II, 314.
- VII. 5. temesvár felől 5000 török jön. Igaz? TML II, 320.
- VII. 7. A török tábor két éjszakája elment. Sok mindent hátrahagytak. Tegnap Tordánál. TML II, 320-21.
- VIII. Tárgyalások a törökkel, visszaígérnek dolgokat. Talán Váradot is. TML II,330-1.
- VIII. 11. Kücsük a gerendi táborban van. TML II, 337.
- VIII. 21. nincs török erősítés. A tábor Egebegy, gyéres, szentkirály. . Nem mennek Bonchidára. TML II, 338.
- VIII. 24. Hír: Ali pasa mellé újabb seregek. TML II, 341.
- VIII. 25. erősödik a pestis. TML II, 343.
- IX. 6. A török eloszlott, Max 2000. 5-600 magyar és ugyanannyio kurtány,. Temesváron max 8-9000 török Alival. a tatárokat elverték az oroszok, és egy csomó román is elesett. tatárok nem fognak jönni. TML II, 344.
- IX. 10. gerendi táborban Apafi, ugyanannyi török mint volt. A török oltalmazza,. aki vele van, a német váliogatás nélkül. TML II, 350.
- ix. 16. Apafi Kocsárdnál a törökkel. TML II, 352.
- ix. 29. kiviszik a német őrségeket. TML II, 356.
- x. 12. Apafihoz kapudzi egy rossz kaftánnal. TML II, 357.
- x. 22. Cifra Haszán múlt csütötökön Naményt fosztogatja, néhány századdal. Előtte füles Temesvárból, de nem hiszik. TML II, 367.
- X. 29. Apafi a törökökkel a Lápos vidékén. TML II, 371. De Ebeni szerint Megyesnél vannak.
- X. 31. Török had medgyesnél. Kurtányokat beszerce környékére rendelik. TML II, 373.

- XI. 2. Törökök Medgyesen. TML II, 374.
- XI. 3. a németek által megszállt vármegyék lakossága a váradi vilájetbe menekül. Zólyomi a fejedelemségért a töröknek ígérte Szilágyságot. TML II,375, 6..
- XI. 7. a török a Tiszáig jár fel és alá. TML II, 379.
- XI. 14. Kanizsától kezdve a törökök Váradra gyűltek. TML II, 381.
- XI. 10. Kücsük Medgyesen. lehet, hogy Vásárhelyen telet? TML II, 381.
- XII. 6. Fejedelem medgyesen a törökkel. TML II, 385.
- XII. 15. Apafi a törökkel Medgyesen. TML II, 396.
- XII. 16. Kücsük medgyesen, de a török fele talán segesváron telet. TML II, 397.
- XII. 23. Apafi a törökkel Medgyesen. TML II, 399.
- I. 18. Ha a német ki nem megy Kővárból, Ali rámegy tavasszal. Apafi kivitte a törököt medgyesről, Segesváron vannak. **Ibrahim pasa, aki azelőtt** a fejedelem mellett volt, elmentcsak Kücsük maradt hét zászlóval. TML II, 419.
- I. 26. Hadadi hír. Váradból komoly török had erdélybe, Páncélcseh környékén rabolják a falvakat.. TML II, 431.
- I. 29. Török levél aranyosMedgyesbe a követeknek – küldik tovább Bécsbe, mert nem értik. TML II, 434.
1663. III. 19. Székelyhíd a békekötés nehézsége. TML II, 474.
- III. 22. Kővár vidékre török levelek jönnek, a falvakat szólítják fel hódolásra. (Teleki írta...) TML II, 478.
- IV. Hír: Kücsük helyett a szilisztrai pasa jönne erdélybe. TML II, 487.
- IV. 19. Szilisztrai pasa rossz cere lenne. Hír: a török had a kozákokra menne. TML II, 495.
- IV. 19. a lovasok elmentek temesvárról. TML II, 498.
- V. 11. Ali Nándorfehérvárra ment. de visszajött. TML II, 501. Temesvári tábor. Kücsük pasa Libáncon fűvell, a fejedelem Görgényben.
- V. 21. Ali pasa hitlevelet ad a kemény pártiaknak az ogy-ra. TML II, 508.
- VI. 5. a végbeli török Kajántól innen (Radnót) kiment, Váradra gyűlt. Kücsük Marosújvárnál, Hétfőn indul fehérvárra. Apafi Déváiig vele megy. A nagyvezír még nincs Belgrádban. Fázillal 4000 gyalog, 5000 lovas. TML II, 510.
- VI. 13. NV már Belgrádban. TML II, 516. A kán fia 15-én indul a Krímből. max 10.000 fő. moldva 5000 havasalföld 7000. Minden végbeli török kiment Erdélyből. kajánon át Váradra mentek. Kücsük emberei szöknek. Ő a maradékkal Vincnél van. TML II, 517.
- VI. 13 után. Kücsük hirtelen kimegy, meglepő. élést hátrahagyja. Végváriak Váradon. TML II, 523.
- VI. 16. NV Belgrádban, a vajdákat és a tatárokat kirendelték. TML II, 531.
- VI. 19. Apafi Fehérváron, Dévára fog menni. TML II, 535.
- VI. 21. A török a szamos-völgy ellen készül?? TML II, 540.

- VII. 15. Havasalföldi vajda már bent van – VII. 22: Fogarasnál. Moldvaiak talán 23-án érek Barcára. 4000 tatát, 1000 kozák. Kér vajda max. 8000 fő. Ali pasát meg akarták ölni, hat hétg börtönben. 15.000 gyalogja és 10.000 ágyúja van. TML II, 564-5.
- VII. Kücsük a tatár kánfi elé megy Szászsebes felé. Bethlen, 1993, 164.
- VIII. Törökök már Szilágyban. TML II, 575.
- VIII. 10. Kücsük kimegy Váradra.
- VIII. 12. Kücsük kimegy. Apafi napló 87.
- VIII. 23. Kékesi tábor – mustra. Kücsükért csasz jön. TML II, 585.
- IX. 14. Muharrem aga kapudzsibasi Radnótra ér a fejedelemhez – jöjjön. UMM 1859, 53
- IX. 17. Kücsük valamerre készül. Kálló? TML II, 600.
- IX. 20. Apafi elindul Radnóról, Tótváradjánál várja a facseti aga. UMM 1859, 53.
- IX. 22. 300 sebesült török érkezik az újvári ostromból. TML II, 611.

A fejedelmi trónra ültetett Apafi a török hadak távozása után igen nehéz helyzetbe került. Saját országa lényegében nem fogadta el, „török tette fejedelem”-nek tekintették, sokan Kemény János visszatérésében reménykedtek. Másfelől a fejedelemség ÉNy-i részében Habsburg hadak állomásoztak, megszállva tartották Kolozsvárt, Szamosújvárt, Kővárat, Székelyhidat. Harmadrészt a nyugati régiót a törökök foglalták el: Várad körül pillanatok alatt egy török várgyűűrű jött létre, a magyarokat beszorítva az erdélyi peremhegységbe. A fosztogató törököket persze ez sem állította meg, a Partium É-i részét, a Szilágyságot és Kolozs megyét folyamatosan zaklatták, hódoltatták. Apafit tulajdonképpen csak a mellette maradt török segélyhadak tartották trónon, akiket Kücsük Mehmed temesvári pasa és Tirjáci (Dogandzsi) Ibrahim pasa vezetett, és kb. 1000 főnyien lehettek. Hozzájuk további 1000 havasalföldi katona, „kurtány” csatlakozott. A Temesváron telelő Kösze Ali pasa szerdár ráadásul megüzente, hogy tavaszig egészen biztosan nem küld segítséget. Ez már csak azért is nagy gondot okozott, mert Kemény ellentámadásra szánta el magát, Apafit január közepén beszorították Medgyesre, ahonnan 15-én éjjel sikerült kiszöknie Segesvárra, ahol azonban a szász polgárok nem engedték be a várba. Kemény csapatai követték, és itt is zár alá vették, január 23-án azonban Kücsük Mehmed csapatai megverték kemény csapatait, az ex-fejedelem maga is elesett a csatában. Pártja ugyan cseppet sem oszlott fel, de meggyengült: az erdélyiek egy része lassan elkezdett átpártolni Apafihoz. Közben némi török segítséggel Fogaras is megadta magát, ami csak erősítette a folyamatot. Apafi és a török had közben a görgényi gyűlésre, majd onnan Szamosújvár alá vonult (márc 18.). Április végén Szatmár felől Erdélybe nyomult Kemény Simon, a török hadak pedig április 28-án Kolozsvárt kezdték ostromolni. Kücsük Mehmed felkészületlenül fogott az

ostromhoz, tüzérsége nem sokat ért, s bár a blokád július 5-ig tartott, nem járt sikerrel. Kemény Simon hadai már csak az üres tábort találták meg, Apafi és Kücsük Mehmed Torda felé vonult vissza, s a környéken (Gyéres, Aranyosgerend) szállnak táborba, ahonnan csak október végén indultak dél felé, Medgyesre. Közben október 12-én Apafihoz egy szultáni kapudzsibasi érkezett „egy rossz kaftánnal”.

Az erdélyiek helyzetét tovább nehezítette, hogy Ali pasa szerdár 8-9000 fős hadával Temesváron állt, ahonnan bármikor be tudott volna avatkozni az eseményekbe, amit végülis nem tett meg.

Apafi január elejéig Medgyesén maradt a sereggel, számosan találgatták, hogy hol is fog telelni (Beszterce és Marosvásárhely is felmerült). Január 18-ra azonban Segesvárra értek, és a csapatok egy része Ibrahim pasa vezetésével kivonult az országból, apafi mellett csak Kücsük Mehmed maradt hét zászlóval. Május elején Kücsük Mehmed Libáncon fűvelltette lovasságát, Apafi pedig Görgénybe ment.

Eközben Váradon sem tétlenkedtek. 1662. október 22-én Cifra Haszan néhány száz törökkel Vásárosnamény környékét fosztogatta, lényegében hódoltatta. November elején úgy tudják, hogy a török a Tiszáig kénye-kedve szerint jár fel és alá. Mindeközben a szilágysági, kővárvidéki lakosság a Habsburg hadak fosztogatása miatt török területre kezd menekülni. November közepén Váradon komoly csapatösszevonásokról tudnak. Januárban innen indul komolyabb portya Páncélcseh környékére (Kolozsvár mellett). 1663 márciusában Kővár vidékét szólítják fel hódolásra. Szalárdi szerint Szabolcs, Szatmár, Kraszna, Közép-Szolnok teljesen behódol. Sőt átmennek a meszesen, Kolozs, Belső-Szolnok és Doboka is majdnem teljesen meghódol.⁴⁴

Ekkortól azonban már a készülő nagyvezíri hadjárat tartja lázban a környéket. A hadjárat célja ismeretlen. A végvidéki hadakat Temesvárra és Váradra gyűjtik. Kösze Ali áprilisban seregeivel Nándorfehérvárra megy, de egy hónappal később visszatér, hogy egy újabb hónappal később ismét Belgrádba menjen. Ott csatlakozott a nagyvezírhez, és vele vonult a hadiúton észak felé. A végvidékiek Váradon gyülekeztek, Erdélyt pedig a vazallus hadak átvonulása és a fejedelem hadjáratra rendelése tartotta izgalomban. Közben felröppentek a hírek, hogy Apafi leváltása is kilátásban van. Az átvonuló román hadakkal együtt azután végre a gyűlölt Kücsük Mehmed is elhagyta Erdélyt, június 13-án Alvincen volt, majd Dévára ment. Júliusban Szászsebesen találkozott a havasalföldi haddal, majd a nyomukban maga is kivonult Váradra vonult. Erdélyt augusztus 10-én hagyta el. Távozása nem volt túlságosan fényes: saját anatóliai kísérei lázadtak fel ellene, s szöktek meg. Megbüntetésük magyar segítséggel történt. A tartományi központot azután állomáshelyéül meg is kapta, így nem vonult tovább az újavári hadjáratra. Valamit azonban tervezhetett, szeptember közepén a magyarok Kálló megtámadásától tartottak.

---

⁴⁴ Szalárdi, 676.

Barta Boldizsár

Várad ostromkor egri és szolnoki csauszokat szállásolnak el. Komoly pénzbeszolgáltatás a török táborba. 39.

juli 31. törökök debrecen alatt. Sarcolás, de nem fosztogatás. Aztán a nyírséget rabolják. 39.

hideg őszön a törökök építtetik váradot. 40

Budai pasa Szolnokon - oda hivatja a d-i bírót (aki egerhez is tartozik) 40

1661. Szinán várad pas hivatja a bírót. sarcolás. 40

Montecuccoli parancsára Székelyhidat is ellátják. 40

VII. 7. A tatárok elpusztítják Piskoltot. 40

a városi örökre a magyar tatárok ráütnek 41.

IX 1. A főbírót megöleti Szinán pasa, mert a német táborról beszélő hírmondó ellene szól. 41

De 8 nappal később Szinán is meghalt. 41.

Ősz Píri pasa, a császár íródeákja (a vilájet összeírója) levélben parancsolja, hogy a debreceni lakosságot írják össze. Nevel és házak száma szerint. 41. De ,i lesz az ideiglenes

menekültekkel? Ezért: summa, Szulejmán óta. Píri: de ez új hódolás. Utca rendje és ház száma szerint felírnak minden gazdát. Jó leírás az összeírásról. 42. De nem jelentik Pírinek - balhé, Ali pasa kethüdát ad a városnak - az tényleg segít.

1662. Év elején Píri és Huszajn Váradra hivatja a bírót 30-ad magával és 30 szekérrel. Aztán Pírirel Temesvárra mennek. Viszik a város összeírását is. Keveslik. Ezért summa: nagy. 42.

Píri összeszámolja a korábbi ajándékokat, az egrítés a szolnokit is. Az erdélyit is. Összesen 20.000 tallért kér. Igérik más nem lesz, csak váradra heti szekeresek. 43. Megállapodás:

10.000T + szolnoki híd. 43.

17 7-tel később jönnek haza, Ali pasa császári levelével. 43. Közben Hüszejn nyúzza a várost. 43.

Hüszejn télen elkezdí Olaszi palánkolását. 43.

A felvidékiek a törököknek lest vetnek Pályinál, de bukjal. 44. Ez után a pasa behivatja a bírókat, mert nem jelentették a magyar felvonulást. Verés, sarc. 44

A vásárt megüti Hüszejn pasa, újabb sarc. 44-5

Palánképítés téltől őszig. 45.

1663

Jön a NV - elé mennek Szekszárdra. Viszik megerősíttetni Ali levelét. OK 45

Várad Kenán híre a tatárok érkezéséről, csauszokat küld a városba. VIII. 2. De mivel nem jön senki - hazaküldik őket.

VIII. 7. hír. a tatár diószegnél nyargal. 46

VIII. 10 egy tatár aga Mikepércs felől bejön d-be.

VIII. 12. főszereg a város alatt. 46 + románok. Ott a kalga is. Jel aga. A mirzák berágnal a városra, csauszok békítik. Ott a két vajda is.

3 nap múlva Szolnok felé el. Csauszok kifizetése 47

VIII. Suékelyhíd fellázad, erdélyhez áll.

Kenám elkezd Várad belső kerítését építeni (Körös túlsó part) elkezd Kenán építeni. 47 Egész évben megy.

Érsekújvárra a pasának élelmet kell vitetnie: D. 47

XI. 7. Kenán felkerekedik hadaival, Kücsük jön Erdélyből. és együtt D-re jönnek. 48. Addig maradnak, míg az élelem szekérre nem kerül. XI. 11. elmennek.

XI. 13. Jönnek visszafelé a tatárok. XI: 15-csauszokat kérnek Váradból. De délebbre vonuknak, a Berettyónál. Huszain aga csausz: nagy hódoltató. 48. Bepanaszolják Kenánnál. Ő visszafogja.

1664

Mennek Kücsükhöz az ajándékkal.

II. 4. Kücsük jön, szekereket kér, sok törökkel 49. Tovább a Tisza felé, egriekkel akarnak a felföldre menni. 49

Rossz idő: II. 8. visszajönnek.

Vita Boldvaival az adóról.

V.1. Kücsük 46 szekeret kap.

Beviszik az adót Váradra, de Kücsük zsebrevágja. V. 5. Debrecennél van Kücsük, aztán megy a táborba.

Szatmárbók Cob is adóztat. 50.

V. 27. magyarok megütik Váradot. 28. Vissza debrecenhez. Majd Kálló. 50

Debrecen üzem Kücsüknek, Szolnokotúl találják meg. már visszafelé jött

VI. 5. Hívatja a Bírót, de nem tesz vele semmit. 51.

VIII. 28. Magyarok megütik szentjobbot- sikertelen. 51

IX. 18. Kücsüköt újra behívja a pasa.

X. 5. tatárpk jövésének a híre. 51 Szolnoki híd megerősítése. De D-T között mennek délre.

Zoltai: Debrecen számadásai

1662. a váradi palánkhoz 1000 db szálfa. Váradi Hüszejnnek újévi ajándék: 1200tallér.22

Rozsnyai tört. maradványai.

1663. VIII. 29. A kánfi megjön az ostromhoz.

VIII. 30. A vajdák is megjönnek 270

X. 12 Galgóc ls nyitra feladása. 272

X. 18. Apafi

X. 19 kapudzsi

XI. 14. Indulás Budáról 273

XI. 17. Földvár

XI. 28-XII. 3. Eszék

XII. 9. nándorfehérvár. 273

1664

II. 2. NV megy Eszék felé Zrínyi miatt. 274

II. 25. NV újra Belgrádban

IV. 14. NV a híd végénél. 275

V. 8. indulás Belgrádból

V. 17. Indulás Eszékről Kanizsa felé.

VI. 23. hír, hogy Barkóczy elfogta agyulai pasát??? 276

VII. 19. Babiloni pasa Belgrádon 100-1100 fő.

XI. 9. a vezér a belgrádi hídhöz ér. 277

10. a városba ér 277. Vajdák is.